

L'ESPOLIACIÓ DE LA BIBLIOTECA COLOMBINA

Alba Vallès i Formosa

“No desea que sus servicios y de quanto su padre le dexo quede otra memoria ni mayorazgo sino su libreria”

(Memorial de Ferran Colom a l'Emperador Carles V)

A la sessió del Congrés de Diputats a les Corts Espanyoles corresponent al dissabte 23 de maig de 1885, el diputat Víctor Balaguer i Cirera va dirigir-se al President del Consell de Ministres i al Ministre del Foment, respecte a una notícia publicada en un conegut diari parisenc, *Revue Critique*. Sota la signatura H. H. (relativa a l'insigne americanista Henry Harrisse) es notificava l'arribada a aquella capital, procedent d'Espanya, d'una caixa de tapissos, així com també de vint còdexs importantíssims pertanyents a la Biblioteca Colombina de Sevilla¹. Balaguer pregava el Govern que esbrinés si havien estat sostrets de la dita biblioteca, i si s'havia així comès un greu delictes que indignaria tots els *amants de les glòries de la Pàtria*.

En absència dels al·ludits, va contestar el Ministre de Gràcia i Justícia, Francisco Silvela i de la Vielleuze, dient que esperava que l'esmentada notícia no fos més que una fal·làcia pròpia de la premsa estrangera. Això no obstant, que es farien les investigacions oportunes per aclarir els fets. Si fos certa, deia, es procuraria obtenir el rescat dels documents producte d'una possible sostracció fraudulenta, i es procediria a castigar els culpables. La mateixa denúncia fou presentada pel senador Antonio Maria Fabié. La polèmica abastava nivells no sols nacionals, sinó també europeus.

El senyal d'alerta fou enviat a través de la premsa per aquell notable advocat i investigador colombí que fou Harrisse, resident aleshores a París. Home molt connectat en les altes esferes de la política i cultura, pogué conèixer i doldre's de com s'estava traficant impunement amb aquell tresor llegat per l'insigne fill de l'Almirall. Harrisse fou un excel·lent bibliòfil que havia visitat anteriorment la Biblioteca, i en coneixia prou bé tots els seus manuscrits i documents². Per tant, en veure'ls a París, fou capaç d'identificar-los, malgrat (con diu ell mateix) haver estat rascats i rentats els seus segells, arrencats i trencats els seus fulls i esborrades les indicacions que Ferran Colom hi posà en adquirir-los o registrar-los als seus quaderns³. Incloïen també els noms i la descripció de tots els lots, junt amb el preu taxat per a la compra de cadascun.

Un suposat frau de patrimoni públic, i la negligència dels seus responsables, estava en entredit. La resposta no es féu esperar, ja que el 27 de maig del mateix any,

Reembres, núm. 4. Any 1994. Pàgs. 27-31.

en un comunicat inserit al *Diario de Sevilla*, es reproduïa una carta enviada pel bibliotecari encarregat del llegat dins el Capítol de la Catedral, Servando Arbolí i Farando, dirigida al senador Antonio Maria Fabié. Es queixava de les seves acusacions i les del diputat Balaguer quant a la negligència en la cura del dit patrimoni. Negà tenaçment que els manuscrits haguessin estat mai a l'esmentada biblioteca. I afegí que els que afirmaven això deurién ser enemics explotadors dels seus còdexs, i també del Capítol i la seva Església.

Un diari madrileny volgué intervenir en la polèmica defensant el Capítol de la Catedral de Sevilla. Indicà que la Biblioteca no era propietat de l'Estat, com pretenia el senador Fabié, sinó propietat privada⁴. Per tant, no podia fer-lo responsable de les sostraccions, ni de la negligència de què hauria estat objecte. I llevat del seu representant més immediat, el Sr. Arbolí, que ja havia declarat que els manuscrits no estigueren mai a la biblioteca (testimoni recolzat, fins i tot per Marcelino Menéndez Pelayo), l'assumpte no semblava que es pogués resoldre per la via judicial.

Davant d'aquestes declaracions que, a desgrat de no ser oficials, presentaven tota l'aparença de voler donar per tancat el cas (sobretot de cara l'opinió pública), i havent ja passat un temps prudencial sense res més respecte a les conclusions fetes amb l'expedient obert sota sospita de sostraccions, el diari *La Andalucía* del 8 de setembre de 1885 inserí en les seves pàgines un nou article enviat expressament per HARRISSE des de París. En ell, contradeïa les declaracions formulades per Arbolí, en incloure tota una sèrie de proves i testimonis que permetien afirmar que els dits manuscrits havien estat sostrets de la Biblioteca, i no tan sols en temps de Felip II⁵, sinó també recentment.

Aquestes proves podríem resumir-les tan sols en sis manuscrits assenyalats:

1. *Chronique du XV siècle o Cronica de Lombardia*. In-folio, en versos italians, consultada per W. Paul Ewald (V. *Neues Archiv der Gesellschaft für altere deutsche Geschichtskunde*, Hannover, 1880, t. VI, pàg. 370). I per M. Pio Rajna el 1880, amb notes que testimonien l'escrit de mà ferrandina: “*Este libro costó 20 bezos en Padua a 15 de Abril de 1521 y el ducado de oro vale 280 bezos*”.
2. *Livre de Pierre de Luxembourg*. In-quart, en francès, anotat per a M. Francisque Michel el 1879 (V. *Archives des missions scientifiques*, París, 1880, 3a. sèrie, t. VI, pàg. 278).
3. *La Vida de Jesús-Christ*. En català, anotat per M. Francisque Michel el 1879 (V. *Archives ...*, op. cit., pàg. 275).
4. La versió italiana de *Viatge de Sant Brandan*. Anotat per M. Francisque Michel el 1879, descrivint anotacions manuscrites ferrandines d'haver-lo comprat a Milà pel febrer de 1521 al preu de 20 quatrins (V. *Archives ...*, op. cit. t. IV, pàg. 270).
5. *Roman de Brut*. Consultat per Pascual Gayangos, qui llegí: “*Este libro costó 36 quatrines en Milán el 31 de Enero de 1521 y el ducado de oro*”.

vale 440 quatrines” (V. Traducció espanyola de Ticknor, Madrid, 1851, t. I, pàg. 250). I també anotat al catàleg del bibliotecari Tavares el 1876. A més de ser consultat per Carles Graux (V. *Archives des missions...*, t. V, pàg. 129) i M. Paul Ewald el 1879 (V. *Neues Archiv ...*, op. cit. t. VI, pàg. 375).

6. La *Consolació de Boeci*, en català, consultat per Haenel (V. *Bibliotheca Colombina. Z. 153. 18 Boetius de Consolatione, Catalaunice s. XV, membr. fol.-Catalogus librorum manuscriptorum, col. 979*). I també per Pio Rajna el 1880.

Testimonis de persones estudioses de l’obra colombina, dignes de crèdit, que posaren en evidència les dites sostraccions, a menys que els seus responsables poguessin provar que les obres es trobaven encara en els prestatges de la biblioteca.

Després hi hagué un ambient de silenci, fins que el 2 de març de 1886 aparegué una notícia a la premsa local respecte a la recuperació d’un missal de la Biblioteca Colombina a Londres. Es ressaltava la diligència dels seus responsables “*a fi d’evitar les sostraccions que havia estat objecte als darrers anys*”. Això ens sembla un reconeixement de la denúncia feta anteriorment, malgrat la forma anecdòtica que com cortina de fum tractava de difuminar tot aquest procés.

Això no obstant, els manuscrits denunciats no foren mai reconeguts com pertanyents a la Biblioteca Colombina, ni recuperats que se sàpiga. Alguns d’ells, prèvia consulta al Cabildo, amb intenció de ser recuperats a canvi dels diners que havia costat rescatar-los (que foren 4.000 rals), passaren a la Biblioteca Nacional de París, a les seccions espanyola, francesa i italiana, on encara es poden consultar actualment⁶. Són els següents:

1. *L’istoria de Jacob Xabalin*, fill del almorat senyor de la Turquia, petit in-folio, 192 x 272 mm., 37 f., registrat amb el número 475.
2. In nomini de omini, qui fecit celum et terra a: et beate gloriose semper que virginis incipit *Suma de filosofia* de Guillem de Conches in vulgari, in-folio, 300 x 220 mm., 89 f., registrat amb el número 473.
3. La relació de la *Passió de mort de Jesús-Christ*, in quart, 23 f., en vers català octosíl·lab, amb dibuixos traçats a la ploma, registrat amb el número 472.
4. El *Livre du Tresor de sapience* lequel fit et composa venerable docteur et maître Jehan Jarson (sic) chanciller de Notre Dame de Paris, petit in-quart, 128 f., registrat amb el número 4382.
5. El Libro si parla de lo *Viado miser San Brandan* lo qual fo descosia oltra la parte de Spagna, in-quart, 37 f., no numerats i 3 f. en blanc, que conserva el manuscrit ferrandí, registrat amb el número 1708.
6. El *Roman de Brut*, gran in-quart, 109 f., registrat amb el número 1415.

7. El Libre de lo qual feu lo glorios doctor *Boeci...*, in-folio, 119 f., 22 x 29 cm., registrat amb el número 474.

Les obres citades molt breument són les que pogueren ser reconegudes per HARRISSE, però n'hi va haver d'altres que també desaparegueren, tant manuscrites com impreses, com pot deduir-se de restar dels 15.370 exemplars que consta va llegar Ferran Colom a la seva mort (coneguts a través del memorial escrit per l'ajudant Joan Peres, per tal d'informar el seu nebot Lluís Colom, resident a Santo Domingo) els quatre mil aproximadament que pogueren inventariar-se després. Minva notable que fou tapada amb noves adquisicions, abans de ser catalogats. En lloc d'aclarir les absències, serviren per confondre el veritable coneixement de les obres llegades per la família Colom⁷.

A les obres descrites també podríem afegir aquelles de les què mai se sabé llur destí, com serien el Diaris de viatges de l'Almirall. Tenim constància que foren consultats pel seu fill, i per Bartomeu Casaus durant el breu temps que la dita biblioteca romangué sota la tutela dels pares predicadors. O bé la important carta de l'Almirall anunciant la descoberta de les Índies, dirigida a l'escrivà de ració dels Reis Catòlics, Lluís de Santàngel, en català. Consta registrada en el seu *Abecedarium* sense data d'entrada ni cost, per la qual cosa afirmem que seria l'original que Ferran conservaria del seu pare.

També, dels manuscrits de la *Cosmografía de España o Itinerario* ha desaparegut la part històrica de les regions catalanes, malgrat que el memorial de Joan Peres diu que existiren, i el *Registrum* ferrandí fa constar que fou acabada: "*Vocabulario en que se contienen los nombres de los lugares y reynos de España, escrita de mano I(ncipit) Abades y Abarzales. D(esinit) Zebreros y Zebrilegio. Núm. 3342*". Obra ordenada alfabèticament que se li prohibí de continuar i publicar⁸. I la història de la vida de l'Almirall Colom, suposadament escrita pel seu fill. Mai se n'ha conegut l'original sinó tan sols la versió italiana feta per Antonio de Ulloa, plena d'interpolacions i de falsedats, però possiblement existent alguna vegada escrita pel mateix Almirall, Ferran Colom o Pérez de Oliva. Finalment, les cartes, mapes i estampes, que donarien peu a tot un estudi a part, sobretot referent a les estampes i pintures a les quals Ferran Colom era un gran afeccionat; i del seu catàleg o registre original, que també seria motiu de controvèrsia.

Obres tan notòries que estem ben convençuts ens permetrien descobrir tot un seguit d'interrogants sobre els veritables orígens de l'Almirall Colom, a més de poder afirmar el coneixement que pare i fill tenien de la llengua i la cultura catalana. Dades que per Catalunya serien, sens dubte, de vital importància històrica i cultural⁹.

Bibliografia i notes

- ¹ La biblioteca creada pel fill de l'Almirall Colom es digué en un principi Ferrandina, però després es conegué com a Colombina.
- ² Henry Harrisse, notable investigador colombí, fou l'autor de: *Notes of Columbus*, *Biblioteca Americana Vetustísima* i *Fernando Colón, historiador de su padre*. Fou consultor de les principals biblioteques i arxius del món. Membre de la Societat de Bibliòfils Andalusos, gaudia de l'amistat de persones rellevants de l'època.
- ³ Ferran Colom tenia com a norma indicar, a la guarda final de les obres adquirides, la data, l'origen i el preu. Quan no porten la dita indicació, es pot deduir que foren heretades o donades.
- ⁴ És important ressaltar que el llegat ferrandí fou, en un principi, patrimoni comú, tal com ell ho especificava en el seu testament o en el memorial fet a Carles I sobre el destí de la seva col·lecció: "*Común a todo el Reyno*". Afegia que qui es quedés la biblioteca obtindria també l'herència o llegat de cent mil maravedís l'any per la seva cura i administració. Aquesta renda li fou concedida per Reial Cèdula lliurada a càrrec de les contri-bucions de Cuba, Puerto Rico i Santo Domingo. És un fet que no va pensar en privadeses, ni en deixar de complir les normes testamentàries, sinó en conservar la memòria i la voluntat de la dita família; a més de servir d'ajuda i d'estímul a persones interessades en el coneixement.
- ⁵ Felip II va ordenar el 21 de setembre de 1577 que li fossin lliurats els manuscrits de les obres de Sant Isidor, per tal que servissin per a una edició que preparava Gómez de Castro, i que va publicar a Madrid el 1599. Es creava així un precedent que permetria sostreure'n i no tornar-ne molts d'altres. Així, doncs, dels 15.730 inventariats per Joan Peres el 1539, passaren a aproximadament quatre mil inventariats per Joan de Loaysa el 1684.
- ⁶ L'insigne investigador colombí Caius Perallada, a la seva obra *Colom venç Colombo*, ens facilita una relació d'obres en llengua catalana que existiren a la Biblioteca Colombina de Sevilla el juliol de 1539. Conservada per Argote de Molina, n'existeix una còpia a la Colombina.
- ⁷ Memorial o Carta dirigida a Lluís Colom, tercer Almirall de les Índies, resident a l'illa antillana de Santo Domingo, per anunciar-li l'exemplar mort del seu oncle, esdevinguda a Sevilla el juliol de 1539. Conservada per Argote de Molina; n'existeix una còpia a la Colombina.
- ⁸ "*Memorial de los libros que D. Hernando Colón miseñor que está en gloria dexo encomençados de su mano e industria, sin otros que quedaron acabados y están puestos en la librería en la sala de teología...*" I afegeix que: "*Hay en la librería un libro escrito de mano, cosido en badana negra y atado el cual es memoria de estas cosas memorables que hemos dicho y de las fees de ellas que se traían como testimonios, el cual es original de adonde se sacaron otros siete libros que agora heremos mención*".
- ⁹ *Historiae del S. D. Fernando Colombo, nelle quali s'ha particolare é vera realtione della vita, é de fatti dell Almiraglio Cristoforo Colombo, suo padre*. Escrita en italià i traduïda després al castellà per Alfonso de Ulloa, criat de Ferran Cortés, amb el títol d'*Historia de D. Cristóbal Colón*.